



Een andere smaak

Oostenrijks en Duits glas uit de empire- en biedermeiertijd

Het aardige van Europa is dat in al de landen die er deel van uitmaken, zelfs als ze maar een paar uur reizen van elkaar afdigen, door de eeuwen heen een totaal andere cultuur heeft geheerst. Dat was niet alleen in het verleden zo, maar het is tot op de dag van vandaag aan de hand. Het gevolg is dat ook de voorkeur van de bevolking van al die landen volstrekt anders gericht is. Dat is nog eens duidelijk te zien op een tentoonstelling die vanaf 1 februari in Wenen gehouden wordt. Men toont daar namelijk de hoogtepunten uit de Oostenrijks-Duitse glasproductie van de empire- en de biedermeierperiode.

TEKST: FREDERIK F. BARENDS

Nederland en België

Een vraag die bij het zien van dit glas onmiddellijk opkomt is: wat maakten wij zelf in deze periode? Wat Nederland betreft zijn we dan snel klaar. Daar maakte men nagenoeg uitsluitend flessen en nog eens flessen en verder alleen vlakglas. Delft produceerde op een gegeven moment een half miljoen van die flessen per jaar en in Nieuw-Buinen begon in 1838 de uit Duitsland afkomstige Johann Christian Thöne een glasfabriek, maar ook die maakte hoofdzakelijk flessenglas. Voor het glas op tafel waren we aangewezen op import uit het buitenland. Engeland viel daarbij in de empireperiode af, omdat Napoleon de handel met dat land had stilgelegd. Pas in 1834 startte De Spinx in Maastricht met een glasafdeling, die voortkwam uit een in 1827 door Petrus Regout opgerichte glasslijperij.

In België lag het allemaal wat gelukkiger. Daar bestond in de streek rond Charleroi altijd al een aantal kleine glasfabriekjes, maar in 1802 begon Aimé-Gabriel d'Artigues in Vonèche, een dorpje in de provincie Namen, met de productie van loodhoudend luxekristal. Zonder hier uitvoerig in te gaan op wat deze industrieel 'avant la lettre' voor de latere Belgische glasindustrie betekend heeft, moet gezegd worden dat zonder zijn bedrijf in Vonèche, de in 1816 te Baccarat (Frans Lotharingen) en de in 1826 te Val Saint-Lambert (een verlaten abdij in de omgeving van Luik) opgerichte bedrijven nooit zouden zijn ontstaan.

links

Een bekervormig glas, met een decoratie door Anton Kothgasser (1769-1851) van twee vissen, alsmede een goudkleurige rand. Wenen, ca. 1820. © MAK / Hanady Mustafa.

onder

Een gefacetteerde beker van Lithyalinglas. Uitvoering door de Harrach'sche Glashütte, afwerking Friedrich Eggerman (1777-1864). Noord-Bohemen, ca. 1830. Verzameling Christian Kuhn. © MAK / Graphisches Atelier Neumann.





boven
Een bekervormig glas, met Transpa-
rentmalerei door Friedrich Egerman
(1777-1864). Noord-Bohemen, ca.
1840. © MAK / Kristina Wissink.

rechts
Een veelkleurig kelkglas, met een
decoratie in een ovaal door Carl
Stölzle (1802-1865), voorstellende
de Villa Kinsky in Ischl. Nagelberg,
ca. 1854. Verzameling Christian
Khun. © MAK / Graphisches Atelier
Neumann

Wat wel opvalt is dat, zowel in Nederland als in België, er altijd een zekere voorkeur heeft bestaan voor al dan niet gegraveerd of geslepen transparant glas of kristal. Dit was ook het geval gedurende de eerste helft van de negentiende eeuw. In Oostenrijk en Duitsland was in de biedermeierperiode juist sterk gekleurd glas favoriet. Op de tentoonstelling in Wenen komt de bezoeker daarvoor in een geheel andere wereld terecht.

Biedermeier

De ca. 360 op de expositie getoonde glazen, stammen voor een groot deel uit de biedermeierperiode. Men hoort, als het woord 'biedermeier' valt, door veel mensen de schampere opmerking maken dat het een uiterst burgerlijke periode was. Ze gaan dan voorbij aan de positieve kanten ervan. Er was, om er een paar te noemen, met name in de Duitstalige landen sprake van een sterke verandering in het geestelijk klimaat en in het verlengde daarvan ontstond er een voorkeur voor een individueel gevoelsleven. Daarnaast koesterde men de eigen cultuur. De liefde voor

Biedermeierglas uit Bohemen en Oostenrijk kan van een adembene-
mende schoonheid zijn en wordt
door onze oosterburen zeer
gewaardeerd.

de bescherming die een vertrouwd gezinsleven kon bieden nam sterk toe, maar vooral ontstane vriendschappen werden hogelijk gewaardeerd. Vooral deze laatste twee aspecten mogen in verband met dit glas niet vergeten worden. Het werd namelijk, nadat het was aangeschaft, veelal op vriendschappelijke wijze ten geschenke gegeven of het markeerde een bepaalde gebeurtenis in het familieleven. Ook nam men het wel mee van een verre reis of kreeg iemand het cadeau van een vriend of bekende die in den vreemde was geweest. Hoewel het de vorm had van gebruiksglas en men het als zodanig soms ook wel benutte, plaatste men het vooral in vitrinekasten en op etagères. Veel glazen hadden dan ook de functie van een souvenir. Ze droegen dus niet alleen bij aan de verfraaiing van het interieur, maar



versterkten de huiselijke sfeer ervan, doordat de herinnering aan een feestelijk iets, een bezoek aan een vreemde stad, of een gewaardeerde vriendschap, levendig gehouden werd.

Velerlei technieken

Veel glas uit de empireperiode was weliswaar transparant, maar had, in tegenstelling tot wat men zou verwachten, in de Duitstalige landen al vaak een veelkleurige decoratie. Dit zette zich door in de daaropvolgende biedermeiertijd en dat werd verder nog in de hand gewerkt doordat men bij de productie een aantal uiteenlopende technieken tot zijn beschikking had.

De meest voorkomende was het 'Überfangglas', dat meestal in Böhmisches (Boheemse) Glashütten werd vervaardigd. Deze objecten waren vervaardigd uit transparant glas bedekt met een laagje gekleurd glas. Door dit gekleurde laagje gedeeltelijk weg te slijpen, werd het onderliggende transparante glas zichtbaar en konden zo motieven gecreëerd worden. In Belgische verzamelingen komt men dit type glas ook wel tegen, maar dan stamt het vrijwel altijd uit de Franse Christallerie de Saint-Louis. In Engeland noemt men het cameoglas, vanwege die gelaagdheid die ook zo kenmerkend is voor cameeën.

Een andere groep wordt gevormd door het Steinglas. Dat is een glasoort die in de Boheemse Glashütten in de eerste helft van de negentiende eeuw ontwikkeld werd. Hiertoe behoren o.a. het Lithyalnglas, het Hyalithglas, het Achatglas en het Siegellakrotas glas. Het komt, zoals deze laatste naam al aangeeft, in verschillende opake kleuren voor, die soms enigszins geaderd of marmerachtig kunnen zijn. Bijzonder gezocht is het Lithyalnglas van Friedrich Egerman (1777-1864), die hiervoor in 1824 een patent kreeg. Hij voegde aan de vloeibare glasmassa plantaardige as en metaaloxiden toe, maakte gebruik van een moffeloven en bereikte een bepaalde glans door het glas in de laatste fase te polijsten. Rond 1817 werd in Zuid-Bohemen ook rood en zwart Hyalithglas gemaakt. Het werd zelden geslepen en heeft meestal een decor van bloemen of chinoiserieën, in mat of gepolijst goud. Zwarte Hyalithglazen kunnen overigens ook stammen uit de Glashütte van Joseph Zich uit Joachimsthal in Neder-Oostenrijk.

Men hoort, als het woord 'biedermeier' valt, door veel mensen de schampere opmerking maken dat het een uiterst burgerlijke periode was.

Zwischengold

Een hoofdstuk apart vormen de Boheemse 'Zwischengold' glazen. Ze bestaan uit twee, meestal bekervormige glazen, die exact in elkaar passen. Op het binnenste glas werd een laagje goudfolie aangebracht waarin een voorstelling (vaak een jachtscene of een heiligenfiguur) geëtst werd. De twee glazen werden daarna in elkaar geschoven en aan de bovenrand met hars aan elkaar gekit. Meestal werden in het buitenste glas nog verticale facetten geslepen. Het was een oude techniek, die in Bohemen in de achttiende en het begin van de negentiende eeuw opgang maakte. De naam Doppelwandgläser, waaronder ze ook bekend zijn, is zeer begrijpelijk. Ze zijn bij liefhebbers zeer gezocht, maar op Duitse veilingen kan men dergelijke glazen (gewoonlijk iets kleiner dan 10 cm), meestal nog onder de € 1.000 kopen.

Gottlob Samuel Mohn

Gottlob Samuel Mohn is een naam die bij Duitse en Oostenrijkse glasverzamelaars hoog aangeschreven staat. Hij vervaardigde glazen in een techniek die 'Transparentmalerei' genoemd wordt. Een dergelijke techniek werd overigens al in de middeleeuwen toegepast, maar beleefde zijn hoogtepunt in de eerste helft van de negentiende eeuw. De voornaamste centra waren toen Dresden, Wenen en het noordelijk deel van Bohemen. Vader Samuel Mohn (1762-1815) werkte in Dresden, maar zijn zoon Gottlob Samuel Mohn (1789-1825) verhuisde van Dresden naar Wenen. Voor een gesigneerd glas van hem moet u rekenen op een bedrag tussen de € 30.000 en € 40.000. Het zijn meestal bekervormige glazen van transparant glas, met een (vaak topografische) voorstelling in emailverf. Zo'n glas kan langs de bovenrand een bloempatroon hebben. Sinds 1811 was een porseleinschilder van de Wiener Porzellanmanufaktur, met de naam Anton Kothgasser (1769-1851), een medearbeider van hem. Die signeerde vanaf 1813 zijn glazen zelfstandig met zijn initialen. Ook Kothgasser glazen zijn zeer gezocht en brengen hoge bedragen op.

Naar Wenen

Wie al dit glaswerk met eigen ogen wil zien, kan ik een bezoek aan de tentoonstelling in het MAK te Wenen aanraden. Zij bestaat uit objecten uit de eigen collectie van het museum (die doorgaans voor een deel in het depot verblijven), aangevuld met glazen uit de verzameling van Christian Kuhn. Dat museum, begonnen in 1864, zit in een groot gebouw uit 1871 en bevat een uitgebreide collectie kunstnijverheid. Ook het in bladgoud uitgevoerde reliëf van Gustav Klimt, voor het Stocletpaleis te Brussel, is hier te zien. Voor de liefhebber dus een waar eldorado.



boven

Een bekervormig glas, met een portret door Johan Veith, voorstellende Carl, Fürst zu Schwarzenberg. Noord-Bohemen, ca. 1850. Verzameling Christian Khun. © MAK / Graphisches Atelier Neumann.

Meer weten

Bezoeken

'Gläser der Empire- und Biedermeierzeit'
MAK- Österreichisches Museum für Angewante Kunst / Gegenwartskunst
Wenen
www.mak.at
01-02 t/m 17-04